

Jakość pieniądza

Leszek Balcerowicz

O pieniądzu mówi się dużo i nierzadko błędnie. Na przykład często słyszymy: "Chciałbym mieć więcej pieniędzy", tymczasem w tym zdaniu nie chodzi o pieniądź, lecz o dochód, który jest zwykle (ale nie musi być) w pieniądzu wyrażony. Cóż to zatem jest pieniądź? Nie da się go zdefiniować przez odniesienie do jakiegokolwiek konkretnego przedmiotu, gdyż w historii społeczności pieniądzem były rozmaite obiekty. Jego łacińska nazwa pecunia pochodzi od bydła. Pieniądzem były skóry zwierząt, kamienie, muszle, kość słoniowa, płytki soli, perkal, kruszce, papierosy, odpowiednio zapisane kawałki papieru (banknoty), a od całkiem niedawna pieniądzem są zapisy elektroniczne. Istotą pieniądza nie jest więc żadna określona postać, lecz rola, jaką odgrywa on w społeczeństwie. Pieniądź, podobnie jak prawo, istnieje dlatego, że ludzie żyją w grupach, a nie w odosobnieniu.

Pieniądź - z definicji - jest środkiem wymiany (czyli środkiem płatniczym). Jak pisze Milton Friedman, największy współczesny badacz pieniądza, "pieniądź jest czymś, co znajduje powszechną akceptację i jest wymienialny na dobra i usługi". Bez pieniądza ludzie byłiby skazani na wymianę towar za towar (barter), co niezmiernie ograniczałoby jej zakres i w efekcie dobrobyt. Każda gospodarka bez pieniądza była bardzo prymitywna i każda gospodarka, która wzbiła się ponad ten poziom, miała jakiś pieniądź. Trudno dziś uwierzyć, że większość socjalistycznych myślicieli XIX wieku głównego źródła społecznego zła upatrywała w istnieniu pieniądza, uznając jego zniesienie za warunek harmonii i szczęścia w społeczeństwie.

Bezkonkurencyjny dolar

Pieniądź - przede wszystkim środek wymiany - służy również jako miernik wartości. Oznacza to, że w jednostkach pieniądza są wyrażone ceny innych dóbr. Niedawna wymiana walut narodowych 12 krajów na euro pokazała odrębność funkcji pieniądza jako środka wymiany oraz miernika wartości. Aby euro mogło pełnić tę pierwszą funkcję, trzeba było m.in. przestawić na nową walutę 10 mln różnych automatów do sprzedaży rozmaitych towarów oraz dostarczyć 14,9 mld banknotów i 51,6 mld monet. Aby euro mogło odgrywać rolę miernika wartości, trzeba było miliony cen przeliczyć z walut narodowych na europejski pieniądź. W skali światowej tylko niektóre waluty odgrywają rolę miernika wartości.

Dotychczas bezkonkurencyjny jest tu dolar - w nim są wyrażone ceny praktycznie wszystkich światowych surowców.

Pieniądz może mieć różną jakość, bywa lepszy lub gorszy, co ma ogromne znaczenie dla warunków życia i rozwoju społeczności. Przez jakość pieniądza rozumiem to, jak dobrze (lub źle) pełni on swoje główne funkcje. Podstawowym wyznacznikiem jego jakości jest zakres, w jakim można swobodnie wymieniać go na inne dobra: produkty materialne, usługi, a także inne pieniądze. Innymi słowy, chodzi o obszar możliwości, na jakim może on odgrywać rolę środka wymiany. Z tego punktu widzenia pieniądz w socjalizmie był właściwie pseudopieniądzem, gdyż w gospodarce socjalistycznej królowały nakaz i przydział, a nie dobrowolna wymiana (rynek). Dlatego socjalistyczny pieniądz nie był wymienialny na inne pieniądze, a wskutek typowego dla socjalizmu braku towarów był też z trudem wymienialny na inne dobra. Dopiero wolny rynek otworzył Polsce (i innym byłym krajom socjalistycznym) drogę do pieniądza, który jest prawdziwym środkiem wymiany.

Od inflacji do deflacji

Innymi aspektami jakości pieniądza są: szybkość, koszty i bezpieczeństwo dokonywanych za jego pomocą przekazów i rozliczeń. Na naszych oczach dochodzi do technologicznej rewolucji. Jeszcze do niedawna konsumenci płacili głównie gotówką, a instytucje posługiwały się papierowym czekiem przekazywanym przez pocztę. W końcu ubiegłego stulecia wprowadzono w obu sferach przekaz i przetwarzanie drogą elektroniczną, co ogromnie obniżyło koszty i przyspieszyło tempo transferów i rozliczeń. Te korzyści jednak nie dotarły jeszcze w pełni do konsumentów, którzy często ponoszą wysokie koszty opłat na rzecz operatorów elektronicznych systemów płatniczych.

Trzeci - i fundamentalny - aspekt jakości pieniądza to stabilność jego wartości. Pieniądz ma stabilną wartość, gdy za daną kwotę można w kolejnych okresach nabyć z określonego koszyka tę samą liczbę dóbr (inaczej: gdy przeciętny poziom cen owych dóbr jest stabilny). Systematyczny spadek siły nabywczej pieniądza oznacza wobec tego, że podobnie rośnie przeciętny poziom cen, co nazywamy inflacją. Systematyczny wzrost siły nabywczej pieniądza oznacza natomiast, że w podobnym tempie obniża się średni poziom cen, co nosi nazwę deflacji.

Od kruszcu do polityki

Wartość każdego pieniądza określa prawo popytu i podaży, ale możliwa dynamika podaży waluty i w efekcie jej siła nabywcza zależą od typu systemu pieniężnego. Do niedawna

panowały systemy, w których ilość (podaż) pieniądza nie mogła być łatwo zwiększana. Mamy tu na myśli pieniądź kruszcowy lub wymienialny na kruszec. W takich systemach zdarzało się, że ilość kruszcu nie nadążała za potrzebami gospodarki. Wtedy rosła siła nabywcza pieniądza i obniżał się średni poziom cen, czyli występowała deflacja. W XIX wieku deflacji towarzyszył całkiem pokaźny - na owe czasy - wzrost gospodarki. Jednak nawet przy pieniądzu kruszcowym próbowano sztucznie zwiększyć jego ilość, obniżając ilość kruszcu w monetach o tej samej nominalnie wartości. Czynili to władcy, którzy kosztem inflacji wyciskali z poddanych ukryty podatek - podatek inflacyjny.

Niebezpieczeństwo inflacji kolosalnie wzrosło, gdy pieniądź oderwano od kruszcu, bo podaż takiego pieniądza można zwiększać gwałtownie i praktycznie w nieskończoność. Wtedy okazało się, jak dzieje pieniądza współkształtują historię. Pieniądź papierowy pojawił się na przykład w czasie rewolucji francuskiej i szybko stał się narzędziem hiperinflacji. Napoleon, mimo wielu prowadzonych wojen, przywrócił pieniądź kruszcowy. Z kolei, jak podkreśla Friedman, hiperinflacja po I wojnie światowej przygotowała w Rosji grunt dla komunizmu, a w Niemczech - dla nazizmu. Galopująca inflacja w Chinach w czasie II wojny światowej ułatwiła też przejście władzy przez komunistów. Pieniądź oderwany od kruszcu jest podatny na gwałtowne psucie - z katastrofalnymi skutkami dla ludzi. Wobec wielu gorzkich doświadczeń społeczeństwa wypracowały rozmaite mechanizmy ochrony przed tą katastrofą. Mają one jedną cechę wspólną: trzymają pieniądź z dala od polityki.